

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

УДК 330.3

В. А. Дмитрієва, Ю. А. Басс

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

МАКРОПОКАЗНИКИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ІНДИКАТОРИ СПАДУ

Проаналізовано макропоказники економіки країни, які відображають тривалу тенденцію, серед яких: валовий внутрішній продукт; обсяги кредитів, наданих банками резидентам у національній та іноземній валюті; обсяги депозитів резидентів; рівень інфляції; грошові агрегати. З'ясовано, що для критичних періодів у розвитку економіки властиве значне зростання коливань практично всіх макропоказників.

Ключові слова: валовий внутрішній продукт; грошовий агрегат; обсяг депозитів; обсяг кредитів; рівень інфляції; тенденція; динаміка; індекс.

Проанализированы макропоказатели экономики, которые отображают долгосрочную тенденцию, среди которых: валовый внутренний продукт; объемы кредитов, предоставленных банками резидентам в национальной и иностранной валюте; объемы депозитов резидентов; уровень инфляции; денежные агрегаты. В результате исследования выяснилось, что критические периоды в развитии экономики характеризуются значительным увеличением колебаний практически всех макропоказателей.

Ключевые слова: валовый внутренний продукт; денежный агрегат; объем депозитов; объем кредитов; уровень инфляции; тенденция; динамика; индекс.

The article analyzes macroeconomic indicators with long-term trends, among them gross domestic product, volumes of credit for residents in national and foreign currency, deposit volumes, rate of inflation, monetary aggregates. Resulting from the research the evidence was obtained that crisis periods in the economic development are characterized by a considerable increase in variations for almost every macroeconomic indicator.

Keywords: gross domestic product, monetary aggregate, deposit volume, volume of credit for residents in national and foreign currency, rate of inflation, trend, development, index.

Останнім часом в економіці України існує багато суперечностей, через що їй властива тенденція спаду. Всі офіційні джерела подають відповідну інформацію. Зокрема, Національний банк України навів статистику макропоказників економіки України, яка відбила зниження рівня реального ВВП у третьому кварталі 2013 р. на 1,3 %, а з урахуванням сезонності на 0,3 %. У цілому Національний банк наводить такі дані (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень реального ВВП

ВВП, зміна у %	III квартал 2012 р.	IV квартал 2012 р.	I квартал 2013 р.	II квартал 2013 р.	III квартал 2013 р.
Порівняно з відповідним кварталом минулого року	-1,3	-2,5	-1,1	-1,3	-1,3
Порівняно з попереднім кварталом, сезонно скориговані	-1,5	-0,8	0,6	-0,5	-0,3

Джерело: [9, с. 12]

Як видно з табл. 1, рівень валового внутрішнього продукту є від'ємним упродовж тривалого часу, що свідчить про існування негативних тенденцій в економіці країни. Чому така динаміка виявилася настільки стійкою в часі? Стосовно того, що може бути причиною спадної тенденції, було проведено чимало досліджень, серед яких можна назвати наукові роботи М. П. Бутко [1], І. Я. Чугунова [14], В. І. Мазуренка [8], Я. А. Жаліла, Д. С. Покришки, Я. В. Белінської [4; 5] та інших. Кожен виділяє при аналізі проблеми певну підсистему, дослідження якої дозволяє дати відповідь на поставлене питання. У процесі вивчення всіх підходів щодо аналізу економічних тенденцій сформувалося припущення про те, що суттєві зміни в стані економіки як системи проявляються і в окремих підсистемах у вигляді значних відхилень від загальної тенденції. За незначних змін в економіці таких відхилень на рівні підсистем можна і не виявити.

Метою дослідження є перевірити гіпотезу про те, що суттєві зміни в економічній системі взаємопов'язані такою ж мірою з суттєвими змінами на рівні окремих підсистем. Для перевірки сформульованої концептуальної гіпотези використано окремі макропоказники грошово-фінансової складової економічної системи, рівень інфляції як міра зміни цін, обсягів виданих банками резидентам кредитів та динаміка депозитних вкладень як характеристика інтенсивності потоків надлишків коштів у банках та населення. Для аналізу взято проміжок часу з періодом, на який припала світова фінансова криза, що торкнулася й економіки України.

Ефективність економіки країни характеризує комплекс взаємопов'язаних макропоказників, зокрема і стану грошово-фінансової системи та грошового обігу, розміру грошової маси, швидкості обігу грошей, кредитно-депозитної політики фінансових установ тощо. Між показником рівня валового внутрішнього продукту країни та обсягом грошей в економіці існує взаємозв'язок, який відображають у вигляді добутку номінальної грошової маси або кількості грошей в обігу та швидкості обороту грошових знаків. Проте це не єдиний показник, який дозволяє охарактеризувати економіку країни з точки зору здоров'я економічної системи. Наприклад, валовий внутрішній продукт є прямо пропорційним рівню цін та фактичному обсягу випуску продукції. При цьому відношення грошової маси до рівня цін відображає обсяг реальної грошової маси. Водночас ціни впливають і на купівельну спроможність грошової одиниці, яка є обернено пропорційною індексу цін. Таке співвідношення показує, що зростання індексу цін не лише знижує купівельну спроможність грошової одиниці, а й чинить відповідний вплив на інші макропоказники.

Сукупний обсяг купівельних та платіжних коштів у господарському обігу, що можуть належати окремим приватним господарствам, підприємствам і державі, є наповненням економічної системи та складає грошову масу. Зокрема в грошовій масі можуть бути як активні кошти, що беруть участь у розрахунках, так і пасивні, наприклад, у вигляді збережень, нагромадження, резервів, залишків на рахунках тощо. Із грошовим обігом дослідники пов'язують такі характеристики як обсяг грошового обігу, структуру грошової маси, швидкість обігу та ефективність використання грошової маси, купівельну спроможність національної грошової одиниці, грошовий мультиплікатор та інші.

Інформацію про грошовий і фінансовий стан країни збирає, аналізує й публікує в тематичних та аналітичних бюлетенях Національний банк України. Така інформація включає дані фінансового та зовнішнього секторів економіки. Зокрема, фінансовий сектор містить дані щодо грошової, кредитної, фінансової статистики та статистики фінансового ринку. Цю статистику базують на документах звітності,

на ній вивчають обсяги кредитів, депозитів, зміни у вартості цінних паперів, стан фінансових корпорацій як інституційних одиниць за системою національних рахунків. Такі дані збирають щомісяця, а методологію складання грошово-кредитної статистики узгоджено з Міжнародними стандартами, зокрема Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку, ООН. Зовнішній сектор економіки представлено даними статистики платіжного балансу, міжнародної інвестиційної позиції, зовнішнього боргу та обмінних курсів [2]. Зокрема, статистика платіжного балансу складається щокварталу та відбиває економічні операції між нашою країною та країнами зовнішнього світу, і не останню роль у цьому відіграє міжнародна інвестиційна позиція. Міжнародна інвестиційна позиція подається як статистичний звіт, у якому представлено обсяги накопичених запасів зовнішніх фінансових активів та пасивів країни. Статистичну інформацію щодо зовнішнього боргу формують щокварталу. Вона містить дані щодо зобов'язань країни перед зовнішнім світом. Окрім цього, відповідно до методології МВФ, Національний банк України розробляє індикатори фінансової стійкості [2].

Грошову систему представляють відомі грошові агрегати, яких в Україні виділяють чотири категорії, а в міжнародній системі – сім. У грошовій системі нашої країни грошові агрегати позначають літерою M та нумерують від 0 до 3. Зокрема, грошовий агрегат $M0$ включає національну готівку; агрегат $M1$ у свою чергу включає агрегат $M0$, поточні депозити та розрахункові рахунки; грошовий агрегат $M2$ включає агрегат $M1$, строкові й нагромаджувальні депозити та валютні кошти; агрегат $M3$ відповідно містить агрегат $M2$, цінні папери власного боргу банків та кошти клієнтів банків. Серед цих агрегатів грошову масу характеризує агрегат $M2$, оскільки його відносять до високоліквідних грошових активів [13, с. 59]. Економісти стверджують, що грошова маса залежить від кількості грошей в обігу та швидкості їх обертання. Якщо зростають залишки агрегату $M3$, то це свідчить про зростання грошової маси. Наприклад, на рис. 1 відображено різницю між грошовими агрегатами $M3$ та $M2$ за роками у млн грн.

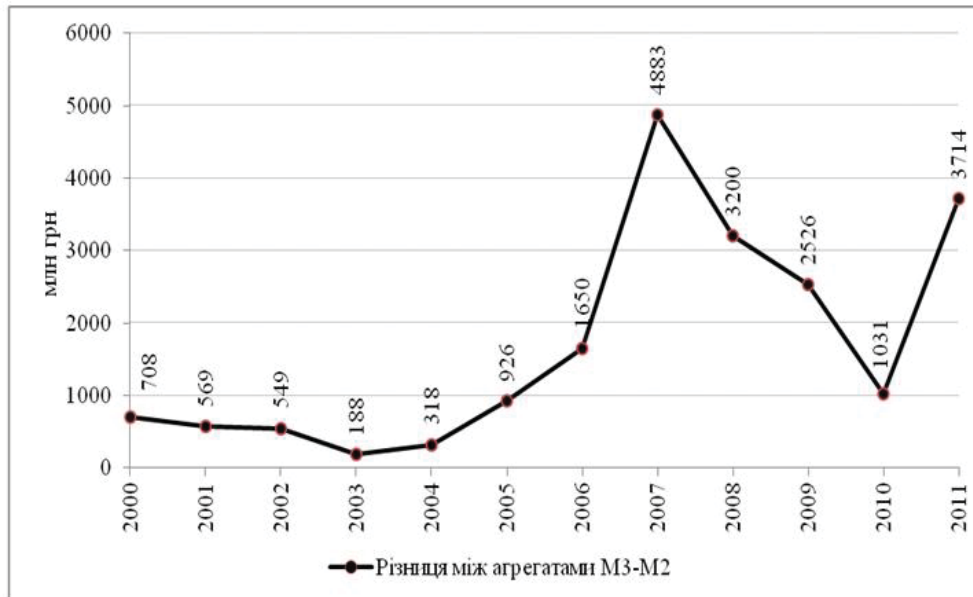

Рис. 1. Різниця між грошовими агрегатами $M3$ та $M2$
(джерело: авторська розробка на підставі [13, с. 59])

Значні сплески зростання грошової маси відбувалися в критичні періоди економіки країни. Однак темпи зростання показника $M2$ уповільнилися: у 2009 р. порівняно з 2008 р. темп знизився на 5 %, і хоча в 2010 р. темп починав зростати, він залишився нижче рівня 2008 р. (1,23). Далі в листопаді 2013 р. Національний банк України знову відзначив зростання грошової маси: темпи приросту $M3$ за рік прискорилися до 20,8 % у листопаді; у жовтні темп приросту $M3$ склав 19,7 % [3, с. 17]. Збільшився і агрегат $M2$ на 0,8 %, що показало зростання обсягу високоліквідних коштів. У середньому на рік грошова маса зростала на 32 %.

За даними офіційної статистики, індекси макроекономічних показників, а зокрема, ВВП, інфляції, кредитів у національній та іноземній валюті за роками продемонстрували тенденцію, відбиту на рис. 2.

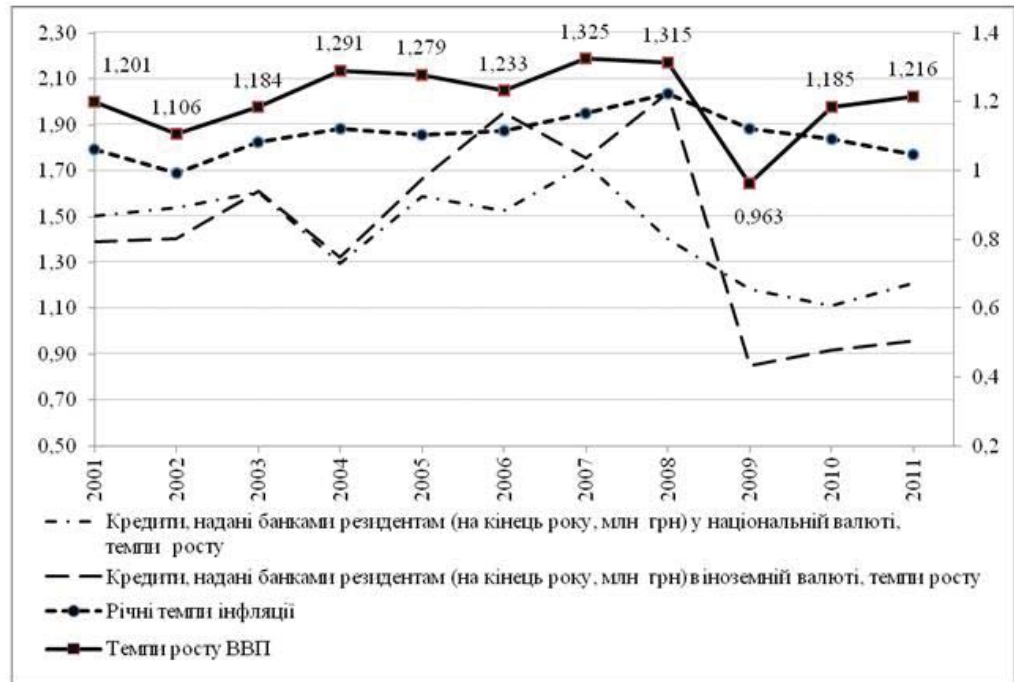

Рис. 2. Тенденції ВВП, темпів інфляції та обсягів кредитів, наданих банками резидентам (джерело: авторська розробка на підставі [13, с. 59; 6; 7])

Уповільнення темпів росту обсягів видачі банками кредитів почало відбуватися уже у 2007 р. (напередодні кризового періоду), що збіглося із зростанням грошової маси на цей період (рис. 1). Очевидно, що інтенсивність кредитування банками резидентів як в національній, так і в іноземній валюті за темпами росту знизилася. Хоча аналіз середніх значень активності кредитування показав, що темпи росту обсягів кредитів у національній валюті в середньому на рік становили 41 %, а кредитів в іноземній валюті – 38 %. Водночас співвідношення обсягів кредитів, наданих банками резидентам, до вкладених депозитів показало динаміку, у якій стрімке зростання темпів кредитування до 2008 р. змінилося спадом протягом наступних років. Отже, вплив світової фінансової кризи 2008 р. дався взнаки і окремо кредитній та грошовій підсистемам, і всій економічній системі України в цілому.

Зокрема, кризові явища відбилися і в інфляційних процесах (рис. 3), які наочно демонструють піки зростання у 2000 р. – періоду виходу країни з кризи

1990-х, березні 2008 р. та січні 2009 р. – синхронно до світової фінансової кризи. Водночас у 2008 та 2009 рр. було зафіксовано зростання розриву в індексах цін виробників та споживачів, що також завжди проявлялося під час будь-яких кризових явищ.

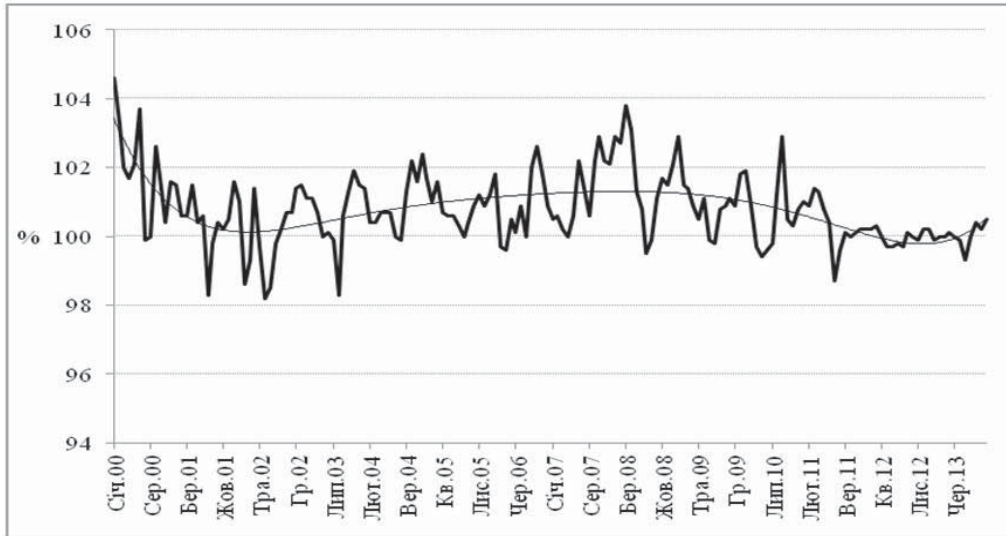

Рис. 3. Щомісячні коливання рівня інфляції
(джерело: авторська розробка)

Цікавою є поведінка вкладників депозитів у відповідні періоди часу. Аналіз динаміки відображає уповільнення росту обсягів депозитів і в національній, і в іноземній валюті. Характерно, що в кризовому 2008 р. відбулося збільшення темпів росту обсягів депозитів, а темпи росту видачі кредитів навпаки стали меншими. Іншими словами, зростання обсягу грошової маси на руках населення сформувало в нього бажання збільшити свої заощадження. У 2009 р. обидва показники дали спадну тенденцію (рис. 4).

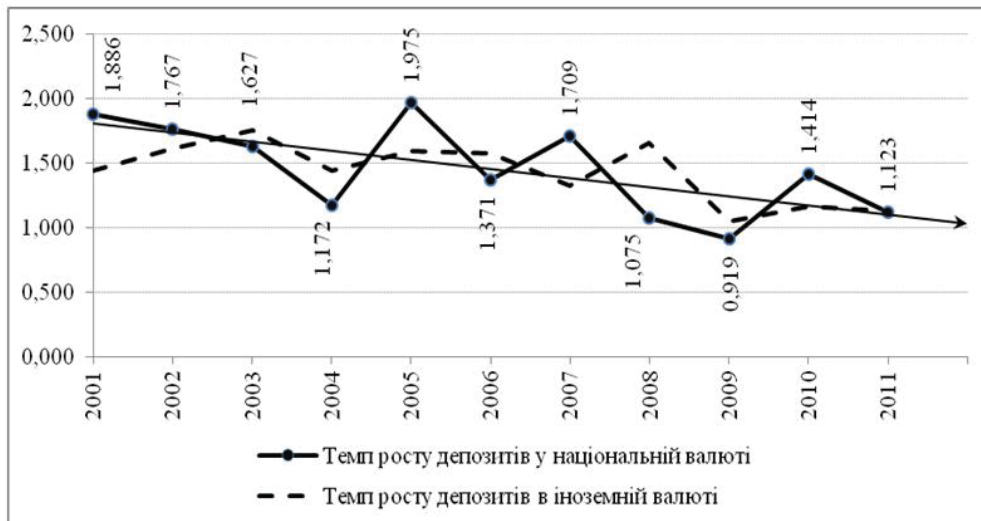

Рис. 4. Темпи росту обсягів депозитів у національній та іноземній валюті
(джерело: авторська розробка на підставі [13, с. 59])

Співвідношення обсягу депозитів (сумарно в національній та іноземній валюті) до валового внутрішнього продукту в нашій країні (рис. 5) фактично показало зміну рівня надлишкових коштів населення та його готовність нести свій надлишок до вітчизняних банків з метою отримання прибутку з цього надлишку. Показник демонструє постійне збільшення, однак залишається все ще на рівні, характерному для бідних країн, згідно з твердженням дослідника Роса Левіна. А якщо врахувати відображену на рис. 4 тенденцію темпів росту до уповільнення, то можна передбачити низький рівень частки обсягу депозитів у валовому продукті нашої країні в майбутньому.

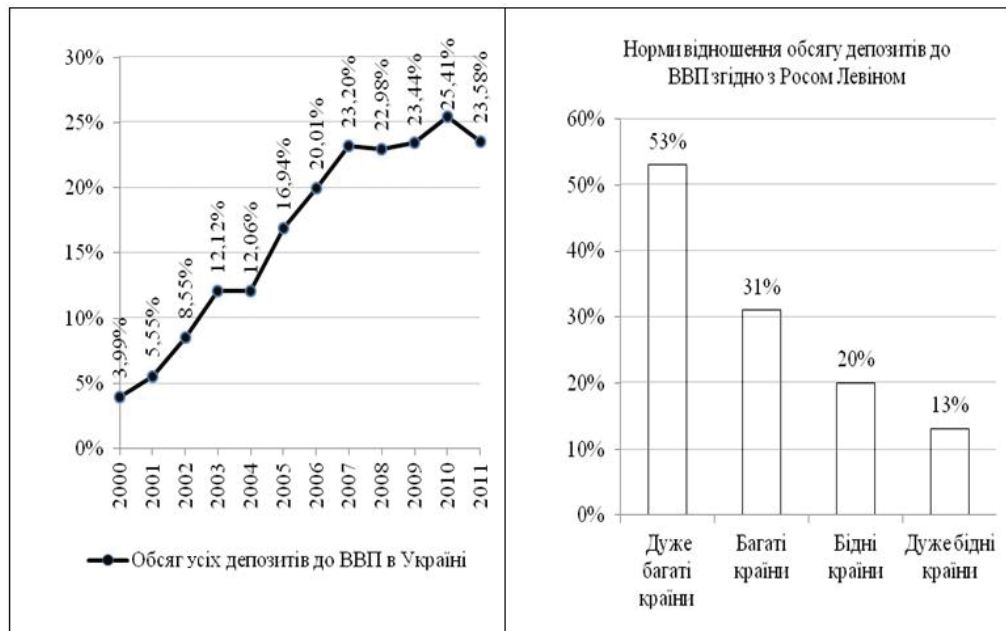

Рис. 5. Відношення обсягів депозитів до ВВП: фактичне по Україні та за нормою Роса Левіна (джерело: авторська розробка)

Події кінця 2013 – початку 2014 рр. охарактеризувалися коливаннями у всій економічній, зокрема і в грошовій, системі України. Як зазначають періодичні джерела, резерви Національного банку з позначки 32 мільярди доларів на початку року знизилися до межі у менш ніж 19 мільярдів [12]. Останнім часом спостерігається стрімке зростання вартості долара, що говорить про дефляційний тиск на національну валюту, відбуваються інфляційні процеси (рис. 5), зростання боргових зобов'язань. Отже, це свідчить про зростання коливань в економічних показниках, і як наслідок викликає системну кризу.

Висновки. У нашій статті представлено лише вибірку показників як складових економічної системи. Однак системні зміни можна простежити на всіх рівнях, що дозволяє зробити висновок про те, що критичні періоди в розвитку економіки, як правило, охарактеризовані значним зростанням коливань практично всіх макропоказників, сплески яких виводять економіку зі стану рівноваги, тому потрібно виявляти фактори, які спричиняють ці сплески, щоб не допускати їх впливу на економічний розвиток і враховувати під час прийняття рішень.

Бібліографічні посилання

1. **Бутко М. П.** Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.-ра екон. наук / М. П. Бутко. – К., 2003. – 33 с.
2. Бюлетень Національного банку України : щомісячне аналітично-статистичне видання Національного банку України. – К., 2014. – № 1/2014 (250). – 184 с.
3. Гривня – на критичній межі, – експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.7days-ua.com/news/hryvnya-na-krytychnij-mezhi-ekspert>
4. Економіка України після кризи: орієнтири стратегічних реформ / [Жаліло Я. А., Покришка Д. С., Белінська Я. В. та ін.; за ред. Я. А. Жаліло]. – К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 2010. – 104 с.
5. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/book/vidannya/Ekon.kriza.pdf>
6. Індеси споживчих цін в Україні [Електронний ресурс] / Державна служба статистики. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ct/icv/icv_u/icv_rik13.html
7. Індеси цін виробників в Україні [Електронний ресурс] / Державна служба статистики. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ct/is_c/isc_u/isc2013gr_u.html
8. **Мазуренко В. І.** Системні детермінанти світових фінансових криз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.-ра економ. наук / В. І. Мазуренко. – К., 2010. – 30 с.
9. Макроекономічний огляд III-2013 [Електронний ресурс] / Генеральний економічний департамент Національного банку України (грудень 2013 року). – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/MacroReview2013-III.pdf>
10. Національний банк України. Статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
11. Статистичний бюлетень : електронне видання Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897
12. Статистичний випуск. Грошові агрегати. Листопад 2013 року [Електронний ресурс] / Національний банк України. Департамент статистики, аналізу та прогнозування. – К., 2013. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66232>
13. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. – К. : Август Трейд, 2012. – 558 с.
14. **Чугунов І. Я.** Бюджетна система як інструмент регулювання економічного розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д.-ра екон. наук / І. Я. Чугунов. – К., 2003. – 38 с.

Надійшла до редколегії 11.04.2014